

ВІДГУК

**доктора мистецтвознавства Терещенко А. К.
на дисертацію Карпаш Оксани Мирославівни
«ТЕАТРАЛЬНІ ФЕСТИВАЛІ В КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ
ЖИТТІ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ:
ІСТОРІЯ, ТИПОЛОГІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата
мистецтвознавства, за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія
культури (мистецтвознавство).**

Початок історії світової фестивальної практики губиться в століттях античної культури, де, поряд із спортивними олімпіадами, що збереглися до нашого часу, існували олімпіади мусікійські, що об'єднували виступи композиторів-співаків, декламаторів, інструменталістів, артистів. У сучасній мистецькій практиці такі форми олімпійських змагань замінили різних видів фестивалі – музичні, образотворчі, театральні та ін. Серед них: тематичні, присвячені презентації певного мистецького виду, або жанру; творчості окремих митців – композиторів, поетів, драматургів, режисерів, виконавців; творчості певного стильового спрямування; доробку колективів театрів різних міст і регіонів країни, так звані Всеукраїнські, а якщо до учасників приєднуються виконавці, або колективи зарубіжних країн – Міжнародні.

У сучасній мистецькій культурі України проведення подібних суспільно-культурних акцій, що відбуваються у різних містах і регіонах країни відносно регулярно, в більшості вже мають солідну і надійну репутацію. Більше того, українські митці беруть активну участь також у зарубіжних фестивалях і нерідко виборють у них почесні місця і високі нагороди.

На початку 90-х років фестивальний рух особливо активно поширюється в містах і містечках незалежної України, підтверджуючи не лише художньо-естетичне, але й просвітницько-виховне значення цього заходу, залучаючи кращі твори кожного конкретного виду мистецтва до утвердження кращих найвагоміших здобутків вже в умовах нового періоду національної культури. Не забарилися й

теоретичні рефлексії – розлогі журналістські огляди та окремі статті, а невдовзі й наукові розвідки та дисертації, присвячені фестивальному руху. Однак, у цьому, значному за обсягом тезаурусі літератури, присвяченої українським фестивалям, на сьогодні є вкрай мало наукових досліджень, стосовних саме театральним імпрезам, хоча більшість із них, у часі української незалежності, не лише стали брендами конкретних міст та регіонів, збагачуючи культурно-естетичний рівень сучасної театральної культури країни, але й мають суттєвий вплив на розвиток інших видів творчості, оскільки семантику такої головної ознаки театру як видовищність в останніх десятиліттях, як підтвердження транскультурного феномену сучасної так званої постмодерністської ситуації, все частіше зустрічаємо у жанрово-видовому синтезі творів різних видів сучасного мистецтва. Однак, – це окрема проблема, якої дисертантка торкається лише побіжно, оскільки в її роботі головним залишається заявлена проблематика – дослідити значення театральних фестивалів у розбудові культурно-мистецького життя країни певного періоду.

Важливою тезою дисертації Оксани Карпаш стає констатація в часі української Незалежності помітної динаміки презентацій театральних святкових дійств не лише у великих містах, але й у невеликих провінційних культурних центрах, де вони стають осередком зацікавлень не лише публіки, але й театральних фахівців та науковців. Подібні імпрези суттєво сприяють розвитку інфраструктури певних регіонів і, окрім суто комунікативних функцій – забезпечення естетичного задоволення та інтелектуального розвитку публіки, демонструють нові форми і семантику театральної поетики, новаторські ідеї та цікаві знахідки в царині режисури, акторських інтерпретацій, сценічно-музичного оформлення вистав тощо. Таке спрямування безумовно визначає актуальність та перспективність запропонованого дослідження.

У методологічних підходах до вирішення заявленої проблематики дослідниця спирається, насамперед, на праці, стосовні теорії та практики сучасних українських сценічних та візуальних мистецтв.

Оскільки театральний фестивальний рух в Україні періоду Незалежності вперше став предметом комплексного дослідження,

серед першочергових завдань дисертантки стає розгляд українських фестивалів у часо-просторі зазначеного періоду, їх упорядкування та типологізація, а також аналіз умов функціонування. Надалі результати цих досліджень здатні посприяти вдосконаленню фестивальних імпрез, динамізації загального процесу, завдяки появі і пропаганді у вітчизняному культурно-мистецькому просторі нових оригінальних і концептуально самодостатніх театральних-фестивальних моделей.

Загалом, як і всі мистецькі фестивалі, театральні також представлені в інформаційному полі України, як Всеукраїнські та Міжнародні. Однак, із суттєвою чисельною перевагою вітчизняних. Причин цьому є чимало. Однак, всі вони так чи інакше ґрунтуються не на творчих засадах, оскільки в стилістичних і семантичних новаціях український театр, після досить тривалої паузи радянського періоду, зберігаючи власну унікальну специфіку, вже органічно засвоїв модерні ознаки сучасної європейської культури. Участь зарубіжних театральних колективів в українському фестивальному процесі, на жаль, є досить обмеженою. Обмін інформацією в межах міжнародних фестивалів на території України нерідко гальмують соціально-економічні умови та не завжди належно впорядкований організаційний процес. Ці обставини впливають також і на презентацію вітчизняного театального доробку в межах численних престижних зарубіжних фестивалів. І все ж, дисертантка не оминає даної проблеми, включаючи до розгляду фестивальних показів культурний діалог із театральним доробком наших найближчих сусідів – Польщі та Білорусії.

У дисертації систематизовано головні прикмети розвитку театральних фестивалів та визначено подальші напрямки досліджень цієї культурно-мистецької галузі в Україні, а також, у паралель – характеристику деяких західно-європейських театральних фестивалів кінця XX – початку XXI століть, зокрема, вже згадуваних білоруських та польських.

Розгляд в роботі специфічних прикмет, притаманних українським фестивалям, виокремлює такі ознаки, як: тематичне спрямування, що переважно включає політично заангажовану, історичну та сучасну проблематику, класичні сюжети, поєднання традиційних форм та авангардних засобів втілення, зокрема активне залучення

полікультурних засобів поставангарду, можливостей використання позатеатрального простору тощо.

Особлива увага в дисертації концентрується на географічному ареалі проведення фестивалів в Україні, при цьому акцентується їх пріоритетність у конкретних містах та регіонах, аналізується спрямування репертуару, виконавський рівень, а також маркетингові концепції, оскільки мистецька проблематика розглядається в роботі також у площині ринкових відносин у заходах розважального спрямування.

У роботі пропонується диференціація Всеукраїнських, а також і Міжнародних театральних фестивалів, насамперед: за професійним статусом (класичні, народні, вуличні, аматорські, мандрівні, традиційні, експериментальні тощо); за масштабами і часом проведення (великі, тривалі у часі та камерні, позначені мінімалізацією часу та засобів), а також персоніфіковані, присвячені відомим іменам, датам, подіям, моновистави, огляди лялькових театрів, комедійного репертуару, оперного, перформенси тощо. Представляє інтерес також аналіз так званих комбінованих фестивалів, у яких вибір і показ вистав поєднується із врахуванням, а часом навіть відвідуванням, пам'ятних історичних об'єктів та інших специфічних культурних принад конкретного міста чи регіону. Отже, сучасний театрально-фестивальний рух поєднує не лише всі форми українського театру, але й демонструє його головні тенденції, жанрово-стильові ознаки різних спрямувань і, водночас, створює всі умови для поширення нових ідей, форм і виражальності.

Серед провідних тенденцій сучасного театрально-фестивального руху відзначено особливості тематичного, жанрово-видового та стильового спрямування творів, міру залучення регіональних традицій, присутність духовного аспекту, зокрема властивого вертепній драмі двопланового поєднання світського та сакрального, а також умови і особливості форм презентації вистав.

Соціологічно-театрознавчий ракурс дослідження охоплює проблематику, стосовну децентралізації фестивального простору, що призводить до визначення периферійних міст і регіонів, як рівноправних поміж великими культурно-театральними центрами та як промовистий засіб демонстрації власних успіхів провінцій у

розвитку культурного, зокрема театрального життя країни. При цьому, дисертантка констатує розширення в означеному періоді фестивальних територій саме в центральних, західних та південних областях України, а в їх проведенні – помітні ознаки сміливого експериментування, пошук нових форм представлення та, водночас, демократизацію комунікативних умов спілкування із глядачем. Доводиться, що ці ознаки, зумовлені певними історичними ситуаціями, усталеними місцевими традиціями, достатнім рівнем театральних фахових досягнень, а також цікавими для туристів принадами, а звідси – й щоразу новими, іншими умовами організації та проведення цих заходів та особливостями менеджменту. Соціологічно-театрознавче спрямування дисертації Оксани Мирославівни базується на статистичних матеріалах, що включають документальну базу, журнальну й газетну періодику, телевізійну та радіо інформацію, результати інтерв'ю із авторами, режисерами, артистами-виконавцями, опитування та анкетування глядачів-реципієнтів тощо, а також на відповідному мистецтвознавчому доробку театральних критиків, театрознавців, культурологів, соціологів.

Дослідження багатоаспектної фестивальної проблематики авторка здійснює із посиланнями на аналіз конкретних творчих акцій та найбільш показових у цих акціях вистав, аналізуючи при цьому форму їх реалізації, присутність культурно-мистецьких новацій, творчих досягнень режисерів-постановників, акторів, композиторів, художників. А також аналіз форм і способів реалізації вистав, налагодження комунікативних контактів із глядачем та іншими вельми важливими питаннями організації та менеджменту театральних представлень та адаптації фестивальних дійств в сучасних, економічно складних умовах функціонування культурно-мистецького життя.

Відзначено в роботі також важливе естетично-пізнавальне та освітньо-виховне значення репертуару присутніх у театральних фестивалях колективів, зокрема, оригінальних першопрочитань драматичних творів, інсценізацій сучасної української літератури, поезії, а також призабутої та по новому творчо осмисленої особливо вартісної української та іноземної класики. В аналізах сценічних реалізаціях цього нового репертуару в роботі акцентуються сучасні

позаформатні, експериментальні жанрово-постановочні знахідки. І все ж, сучасний театр не варто диференціювати за репертуаром (політичний зміст, історичний, соціальний, класика тощо). На сьогодні сюжет, зміст п'єс, навіть «актуальний і цікавий», переважно поступається подальшій режисерській трансформації, тому й не може бути, «головною ознакою сучасного театру» (як зазначає дисертантка на стор. 54). Так само, як у паралель до театрального, в музичному мистецтві, вже на зламі тисячоліть, ракурс виконавства та інтерпретації, особливо красномовно виражений у популярній сфері, все виразніше доводить віддалення від композиторської позиції, в музикознавстві навіть активно пропагується теза про «смерть композиторів». (В. Мартинов, монографія «Кінець часу композиторів», М., 2002).

Однак, гегемонія модерної режисури в сучасному театральному мистецтві зовсім не означає відсутність в репертуарі творів української класичної драматургії – Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки, Івана Франка, Володимира Винниченка, Миколи Куліша та інших, а також сучасних авторів, особливо тих, хто творчо пов'язаний із певним регіоном.

Більш переконливою виглядає традиційна наукова класифікація фестивалів за видами або типами: за участю колективів проведення - міжнародні, всеукраїнські, регіональні, за жанровим призначенням і відповідною формою – персоніфіковані присвятами, камерні, моновистави, експериментальні, перфоменси, фестивалі-лабораторії, вуличні вистави, а також фестивалі національних меншин, лялькові, оперні, зокрема й камерних опер та інші. Аналізуються також фестивалі сучасної драматургії (львівський фестиваль «Драма UA»), «Фестиваль п'єс» (у Києві, Харкові, Одесі, Херсоні), фестивалі аматорських, так званих самодіяльних, студентських, молодіжних, дитячих колективів, фестивалі артистів із обмеженими можливостями, навіть візуальні фестивалі сценографії та театрального костюму (Львів, «Квадріенале сценографії. Прев'ю») тощо.

Пропонується також наукова систематизація фестивального руху за часом проведення (одноденні, тижневі, довгострокові), за місцем локалізації, характером мовленнєвої подачі та акторської орієнтації на

певну аудиторію (стаціонарні, мобільні, фестивалі-огляди, фестивалі-змагання тощо).

Дисертанткою проведено значну за обсягом роботу, в колі її зацікавлень – велика кількість фестивалів, що включали десятки колективів, репертуар яких демонстрував твори найрізноманітнішого спрямування, а часом – дебютних першопрочитань нових творів. Природно, що ознайомлення із таким об'ємним матеріалом актуалізував ряд зауважень і запитань:

- Зважаючи на ретельну класифікацію театральних фестивалів України, важливим було б здійснити загальну характеристику кожного зазначеного виду і підвидів.

- Виокремлюючи регіональні театральні осередки та розглядаючи перебіг організованих там фестивалів, авторка вказує на таку ознаку, як специфіка місцевих традицій, що впливає на вибір жанрового спрямування і тематичні пріоритети. Конкретизуйте, у чому виявляються ці регіональні традиції?

- У тексті дисертації згадується про фестивалі національних меншин, при цьому не згадано якою мовою відбуваються постановки вистав на цих фестивалях. Отже, актуалізується ще одна важлива проблема, що залишилася поза межами дисертаційного тексту – мова театральних вистав та її представлення на українських фестивалях вказаного періоду.

- У загальній концепції дисертації про українські фестивалі, в її основному підсумковому розділі подано огляд фестивалів в Польщі та Білорусії. Видається, що такі паралелі могли б бути більш доречними за умов авторських спостережень, стосовних впливу європейського досвіду на фестивальне життя України.

- Важливим для досягнення мети дисертації міг би стати також аналіз рівнів і характеру комунікацій на фестивалях. Що завадило залучити до дисертації такий важливий аспект, як характеристика публіки?

- Озвучу також зауваження щодо розділу 3.2 про «діалектичне поєднання в сучасних українських театральних фестивалях двох складових – духовного та світського» (йдеться не про духовно-сакральні фестивалі, або окремі твори цього спрямування, а про

театральне мистецтво взагалі). Як на мене, ознаки, які дисертантка залучає до духовно-сакральної творчості (мораль, гуманізм, естетичне сприйняття світу тощо) є іманентно притаманними театральному мистецтву.

Наголошу також на позитивних враженнях від представленої роботи. Насамперед – це ретельно зібраний величезний за обсягом матеріал, з яким дисертантка знайома не лише з інформаційної та аналітичної літератури. Значний час Оксана Карпаш працювала у сфері театральної журналістики в ТРК студії «Дзвони» (м. Івано-Франківськ), де готувала програми радіопередачі «Авансцена і мала можливість відвідувати фестивалі в різних регіонах України, а також за кордоном. Звідси – фахово аргументовані аналізи вельми об'ємного матеріалу, що й посприяло підготовці наукової праці, де вперше в українському театрознавстві висвітлено динаміку, провідні тенденції, типологію та специфічні ознаки українського фестивального процесу періоду Незалежності.

Позитивно оцінюючи дисертацію Оксани Мирославівни Карпаш, додаю, що реферат та публікації узгоджені з її основними положеннями, що уможливило рекомендувати Спеціалізованій вченій раді надати її авторці науковий ступінь кандидата мистецтвознавства, за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури.

ТЕРЕЩЕНКО А. К. – доктор мистецтвознавства,
професор, член-кореспондент НАМ України,
професор кафедри музичного виховання,
Київського національного університету театру,
кіно і телебачення імені І. Карпенка-Карого

Підпис *Терещенко А. К.*
ЗАСВІДЧУЮ

Проректор з наукової роботи *Г. Я. Миленький*

03.02.05/401
03 19